

Н. БОНДАРЕНКО, А. АЛПА
Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників
засобами масової комунікації

УДК [373.2.015.31:17.022.1]:316.77:ЗМІ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Наталія Бондаренко

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької обл., Україна

Аліна Аліпа

студентка педагогічного факультету
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької обл., Україна

Анотація. У статті з'ясовано значення використання новітніх технологій за допомогою ЗМІ в процесі розвитку в дошкільників естетичного смаку, моральних норм і правил поведінки, творчості та поширення кругозору. Розкрито особливості засобів масової комунікації та охарактеризовано їх різновиди, як-от: телебачення, радіо, газети, журнали, Інтернет-ресурси. Особливої уваги надано проблемі створення відповідних умов для розвитку в старших дошкільників ціннісних орієнтацій засобами інформаційно-комунікативних технологій в освітньо-виховному процесі з урахуванням як їхніх переваг, так і можливого деструктивного впливу на здоров'я та гармонійний розвиток особистості дитини.

Ключові слова: деструктивний вплив; дошкільник; дошкільний заклад; інформаційно-комунікативні технології; масова комунікація; медіаосвіта; ціннісні орієнтації.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Наталья Бондаренко

кандидат педагогических наук, доцент кафедры
дошкольного образования
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой обл., Украина

Алина Алипа

студентка педагогического факультета
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой обл., Украина

Аннотація. В статті определено значення використання новітніх технологій с помощью СМІ в процесі розвитку у дошкільників естетичного смаку, моральних норм і правил поведінки, творчості і розширення кругозору. Розкриті особливості засобів масової комунікації і охарактеризовані їх різноманітності, як: телебачення, радіо, газети, журнали, Інтернет-ресурси. Особливу увагу приділено проблемі створення відповідних умов для розвитку у старших дошкільників ціннісних орієнтацій засобами інформаційно-комунікативних технологій в освітньо-виховному процесі з урахуванням як їх переваг, так і можливого деструктивного впливу на здоров'я і гармонічне розвиток особистості дитини.

Ключевые слова: деструктивное влияние; дошкольник; дошкольное учреждение; информационно-коммуникативные технологии; массовая коммуникация; медиаобразование; ценностные ориентации.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPING SENIOR PRESCHOOL CHILDREN'S VALUE ORIENTATIONS BY MEANS OF MASS COMMUNICATION

Nataliia Bondarenko

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of
Preschool Education Department
SHEE "Donbas State Pedagogical University"
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine

Alina Alipa

Student of Pedagogical Faculty
SHEE "Donbas State Pedagogical University"
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine

Abstract. The significance of using innovative technologies by means of mass communication in the process of developing preschool children's aesthetic taste, moral norms and rules, creativity and expanding their outlook is revealed in the article. The author analyses contemporary researches on value orientations, spiritual values and different trends in their forming. It is also noted that preschool age is a period when a child starts learning surrounding world, socializes to live in a society, masters initial knowledge, skills, language, attached to the art values, nature beauty, human relationships, and what is more important he/she learns to rejoice, to empathize, to sympathize, to do good things, to enjoy discovering the world. That's why mass media and educational computer technology are responsible for what kind of world view the young generation has.

Using mass media in the kindergarten is believed to be very prospective and to give an opportunity to promote children's intellectual, aesthetic, moral, physical development.

The aim of the article is to analyse contemporary scientific approaches to the issue of developing senior preschool children's value orientations by means of mass communication.

The author of the paper discloses the main features of mass media and characterizes their following types: television, radio, newspapers, magazines, and Internet resources.

The author emphasizes on the necessity of making children have an attitude to the computer as a helping hand, a means of transferring valuable information which can enrich the understanding of the physical world, acquire new knowledge, build children creative, moral and ethical behavior, make them ready for living in the society.

The special attention is paid to the problem of making the proper conditions for developing senior preschool children's value orientations by means of information and communication technologies in educational process, taking into account their advantages and possible destructive influence on the health and child's personality harmonious development.

Key words: destructive influence; preschool child; nursery school; information and communication technology; Mass media; mass education; mass communication; value orientations.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Особливої уваги в системі сучасної освіти України потребує пошук оптимальних шляхів формування ціннісних орієнтацій та духовної культури як вищих цінностей особистості. Дошкільний вік – період, коли дитина починає пізнавати навколишній світ, соціалізується до життя в суспільстві, оволодіває первинними знаннями, уміннями, мовою, прилучається до цінностей мистецтва, краси природи, людських взаємин, а головне вчиться радіти, співпереживати, співчувати, творити добро, отримувати задоволення від пізнання світу. Тож засоби масової комунікації, комп'ютерні технології навчання несуть відповідальність за те, яка саме картина світу складеться в молодого покоління, які зміни у свідомості особистості відбудуться, під впливом яких ціннісних орієнтацій сформується її поведінка.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні дослідження проблеми ціннісних орієнтацій, духовних цінностей та їхнього формування в молодого покоління йдуть в різних напрямках. Так, стосовно вивчення проблеми формування ціннісних орієнтацій особистості Б. Ананьєв стверджував, що їхнє місце слід розуміти в системі конкретних соціальних структур, як і активність особистості в загальному процесі існування тих або тих соціальних утворень [7].

Дослідженню сутності понять «цінність», «ціннісні орієнтації» приділяли значну увагу такі відомі вчені, як: Д. Леонт'єв, М. Окса, В. Ядов, Б. Братусь, А. Здравомислов; проблемою дослідження розвитку ціннісних орієнтацій займалися А. Маслоу, К. Роджерс та інші.

Науковий пошук українських педагогів звертається до християнських традицій, зв'язків із моральним, естетичним, вихованням і до класичної педагогічної спадщини (С. Русова, В. Сухомлинський).

А. Богуш, М. Мельничук, Н. Химич та інші вважають, що зміст цінностей викладено в Біблії. Це християнські цінності: покора, щедрість, доброзичливість, поміркованість, працьовитість, лагідність. При цьому вони спиралися на дослідження українського педагога С. Русової, яка вважала що необхідно формувати особистість на засадах християнської моралі, бажано з перших років життя дитини, спираючись на духовно-релігійну сенситивність малюка [10].

В. Сухомлинський обґрунтував сутність моральних та духовних цінностей як ідеалів людини, коли закладаються основи добрих почуттів: людяності, доброти, доброзичливості, совісті та милосердя [12].

Учені всього світу підкреслюють, що сьогодні в системі освіти і виховання особистості зростає значення засобів масової комунікації, які впливають на формування культури, світобачення дітей і молоді (Н. Горячев, С. Дем'янчук, В. Єгоров, Н. Іванова, А. Мудрик). Учені Ж. Берже, А. Моль, Л. Поршер, М. Піарді, С. Френе у своїх дослідженнях розкривають проблеми медіаосвіти, необхідності аудіовізуальної грамотності дітей та молоді.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати сучасні наукові підходи до проблеми формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників засобами масової комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психолого-педагогічні дослідження свідчать про те, що виникнення і стрімке поширення засобів масової інформації впливають на ситуацію в освітньо-виховному та культурному житті суспільства. Використання новітніх технологій за допомогою ЗМІ дають дітям можливість діяти, творити розкуто, ставити елементарні експерименти, визнавати багато нового, мандрувати. Але є приклади, коли дитина опиняється в складному, агресивному, ворожому для неї середовищі, яке має деструктивний вплив, наслідки виявляються в порушенні стереотипів поведінки, надлишковому емоційно-почуттєвому навантаженні на нестійку дитячу психіку. Як бачимо, є протиріччя між можливістю та необхідністю (про що свідчить розділ програми для дітей дошкільного віку «Я у світі» – «Дошкільник і комп'ютер») використання ЗМІ в освітньому процесі дошкільного навчального закладу та наявності відповідних методик організації виховної роботи з урахуванням норм безпеки життєдіяльності, готовністю дорослих до співпраці з дитиною в сучасних умовах.

Використання засобів масової комунікації в дитячому садку ще тільки починається, цей напрямок, уважається досить перспективним тому, що дає можливість збагатити інтелектуальний, естетичний, моральний, фізичний розвиток дитини.

Розглянемо деякі поняття, про які йдеться в статті.

Одним з центральних категорій нашого дослідження є поняття: «цінності», «ціннісні орієнтації», «духовні цінності», «засоби масової комунікації».

Розмаїття трактувань поняття «цінність» у науках про людину (філософії, культурології, психології, педагогіці) залежать від різних методологічних установок дослідників, предмета конкретної науки, завдань певного дослідження. Поняття «цінність» учені визначають як сукупність явищ (або їхніх сторін, властивостей) природи і суспільства корисних і потрібних людям (В. Василенко, М. Каган) [5], як інтереси з певним духовним змістом, об'єктом яких є прагнення людини до зразків Прекрасного, Істинного, Доброго, Благородного (О. Здравомислов) [4].

У культурології виділяють:

– звичаї (що співвідносяться з поняттями «традиція», «обряд», «ритуал»), що розуміються як формалізована поведінка, яка має символічне значення. Вони сприймаються в культурі як цілісні, звичні зразки поведінки, що здійснюється в певний час і в певному місці;

– норми, що формують очікувану поведінку і встановлюють міру варіативності поведінки людини та відповідальність за відхилення від соціального зразка;

– цінності, що обумовлюють вибір поведінки залежно від внутрішньої мотивації, що має характер етичної вимоги [3].

Змістовна сутність цінностей має соціальну та історичну обумовленість, зміст цінностей змінювався в процесі становлення людського суспільства. Але ціннісні пріоритети завжди були пов'язані з людиною, смыслом її життя і діяльності, що протікає в певному культурному контексті.

Ціннісні орієнтації – це ті орієнтири в структурі свідомості й самосвідомості людини, які виражають її особистісні характеристики, що є показниками міри соціалізації, моралі в широкому розумінні. Тож зв'язок між цінностями та певною поведінкою особистості здійснюється завдяки ціннісним орієнтаціям, на основі норм [8].

Ціннісна орієнтація – може визначатись як узагальнена система ціннісних уявлень, що є регулятором поведінки особи [13]. Учені визначають ціннісні орієнтації як спрямованість індивіда на моральні, соціальні, політичні, життєві, родинні та інші цінності. Б. Ананьєв підкреслював залежність статусу ціннісних орієнтацій особистості від конкретних соціальних структур, активності самої особистості [7].

Таким чином, дослідники і практики вважають дуже актуальною проблему виховання ціннісних орієнтацій духовно, морально, фізично і психічно здорових дітей, що є особливо складним процесом у сучасному соціумі на фоні погіршення економічного, соціального, культурного рівня життя та агресивного інформаційного середовища з його згубним впливом на підростаючу особистість.

Проте науковці вважають (Д. Леонтьєв, М. Окса, В. Ядов, Б. Братусь, А. Роджерс), що терміни «цінність» та «ціннісні орієнтації» мають сутнісні відмінності. Цінність – об'єктивна, а ціннісні орієнтації – суб'єктивні. Перехід цінностей у ціннісні орієнтації особистості є свідченням її об'єктивації [6].

Структурна складова ціннісних орієнтацій, як зазначає І. Бех, полягає в єдності їх динамічного і змістовного блоку. Тож наявність сутнісного змісту особистісних цінностей, зауважує автор, передбачає наявність людського розуму, сприйняття, свідомості сформованих на основі вроджених тенденцій та осмисленого відображення людської дійсності [1].

Поняття «масова комунікація» (від лат. *mass communication* – означає радитися, спілкуватися з ким-небудь) – це є процес поширення інформації (знань, морально-етичних, правових норм, духовних цінностей тощо) через використання технічних засобів (преси, радіо, телебачення, комп'ютера) на чисельно велику, зосереджену на сприйняття аудиторію [9].

Учені у своїх дослідженнях виділяють декілька особливостей масової комунікації: по-перше, масова комунікація є різновидом спілкування; по-друге, вона має соціальну наповненість, «підлеглість роботі на громаду»; по-третє її особливість полягає у використанні техніки, тому друк, радіо, телебачення, комп'ютер з'являються на певних етапах [9].

Людина отримує різного змісту інформацію через різні засоби масової комунікації такі, як: телебачення, радіо, газети, журнали, Інтернет-ресурси і вона має вміти вибрати необхідне, дитина ж сприймає все без

розбору у великій кількості й тому їй так необхідна тактовна, кваліфікаційна допомога дорослого.

З раннього віку дитина постійно знаходиться в оточенні техносфери, важливою частиною якої є саме засоби масової комунікації, серед яких найбільш улюблені в сім'ї – телебачення й комп'ютер. Сьогодні вони виконують роль товариша, няні, аніматора, зразка для наслідування поведінки.

Усе частіше батьки довіряють виховання малюка цій техніці, їм подобається, що вона сидить тихо, не відволікає дорослих безліччю питань, не потребує уваги, розважає себе сама.

Дитина сприймає різноманітну, суперечливу, несистематизовану інформацію, яка часом навіть не розрахована на її вік, рівень розвитку, стан здоров'я і психологічні можливості, та засвоює інформацію як зразок для наслідування. У дошкільників, які «опромінюються» потоком масової інформації, складається специфічна картина світу, яка не завжди є адекватною. Психологи підкреслюють, що це призводить до зміни механізмів сприйняття навколишнього середовища, виникають нехарактерні для їхнього віку й морально-етичних норм ціннісні орієнтації.

Відомо, що дитина народжується незлою і недоброю, неаморальною тому те, які духовні та моральні якості в неї розвинулися, залежить від дорослих, які поряд, та соціалізованих можливостей засобів масової комунікації зокрема. Тож формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників, на нашу думку, полягає в тому, щоб діти не лише будували свою діяльність (учинки, дії, поведінку) в сьогоденні та майбутньому за законами добра, честі, людяності, а й мали стійкий імунітет до всіх негараздів нашого життя.

Необхідно створити відповідні умови для одухотворення інтелектуальних, моральних та естетичних цінностей, для трансформації знань (раціональний компонент) у свідомість і надсвідомість (емоційно-духовний компонент) дитини.

Ми згодні з І. Бехом у тому, що найбільш важливим є виховання в дитини почуття цінності іншої людини, починаючи саме з дошкільного віку, бо в цьому віковому періоді найбільш інтенсивно проявляється психологічний механізм емпатії, за якого ті чи ті емоційні переживання однієї дитини викликають відповідні емоційні прояви в іншій. На основі

співчуття іншої дитини може здійснюватися щодо неї морально значущий учинок [2].

Ми вважаємо, що в структурі механізму ціннісного орієнтування особистості дуже важливим є діяльнісний компонент (дієве співробітництво з іншими людьми різного віку і статі, альтруїстичне забарвлення різних видів діяльності). Співчуття тісно пов'язане з людяністю, яка знаходить прояв в інтересі до людей, прагненні спілкуватися з ними, співчутті, співпраці, розумінні почуттів та емоцій інших. Людяність же неможлива без справедливості як уміння оцінювати вчинки людей та їхні взаємини, бути толерантними, діяти завжди на боці добра.

Тому коли дитина сприймає на екрані сконструйовану віртуальну реальність наповнену жахами, відьмами, покемонами, то які ціннісні орієнтації в неї будуть сформовані?!

Під впливом реклами в дітей навіть з'являється агресія, роздратування. Усе частіше в ігровій діяльності діти проявляють жорстокість, егоїзм, агресивну поведінку, бо копіюють її з віртуального в реальне життя. Старші члени родини (бабусі, дідусі) з сумом підмічають, що їхнім онукам не подобаються добрі, яскраві мультфільми 60 – 70-х років, вони не бажають слухати казки, заміняють спілкування з близькими людьми, прогулянки, рухливі ігри на комп'ютерні ігри, безкінечне сидіння перед телевізором.

Що вже говорити про прогулянки до лісу, сімейні походи на лижах, заняття спортом – таке спілкування в багатьох сім'ях взагалі не культивується. Дорослі мають уміти контролювати зміст інформації, яку сприймає дитина, передивлятися разом із дітьми улюблені мультфільми, які мають позитивний вплив, учать взаємодіяти з навколишніми, формують зразки моральної поведінки, ненав'язливо формують уяву про добро, людяність, співчуття, учать допомагати, поважати інших, уміти проявляти милосердя. Бажано обговорювати з дошкільниками переглянуті програми, пропонувати їм висловлювати свої думки, аналізувати вчинки героїв, робити висновки. Потрібно привчати дітей ставитися до комп'ютера як до пізнавального, навчального помічника, засобу передачі цінної інформації, за допомогою якого можна збагачувати уявлення про навколишній світ, отримувати нові знання, формувати в дітей творчість, морально-етичні норми поведінки, готувати її до життя в соціумі.

Висновки. Таким чином, наше сьогодення характеризується інтенсивним упровадженням та використанням інформаційно-комунікативних технологій. Тож дошкільний навчальний заклад і сім'я, яка живе та працює в умовах відкритого інформаційного простору має можливість використовувати електронні засоби в освітньо-виховному процесі, ураховуючи вікові та індивідуальні можливості дитини, на основі співпраці дорослого та дошкільника. Але в повсякденній практиці використання цих технологій необхідно враховувати як їхні переваги, так і недоліки впливу на здоров'я та гармонійний розвиток дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С. 124 – 129.
2. Бех І. Д. Формування у дитини почуття цінності іншої людини / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – №2(16). – С. 16 – 21.
3. Ерасов Б. С. Социальная культурология / Б. С. Ерасов // М. : Просвещение, 1997. – 591 с.
4. Здравомыслов А. Г. Потребности, интересы, ценности // А. Г. Здравомыслов. – М. : – Политиздат. – 1986. – 224 с.
5. Каган М. С. Мир общения: проблемы межсубъектных отношений // М. С. Каган. – М. : - Политиздат. – 1988. – 315 с
6. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу [пер. с англ.]. – М. : Смысл, 1999. – 425 с.
7. Мироненко В. В. Хрестоматия по психологии / В. В. Мироненко. – М. : Просвещение, 1997. – 165 с.
8. Окса М. М. Формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі вивчення загально-педагогічних дисциплін / М. М. Окса // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – К.: Педпреса. – 2003. – Вип. №5. – 227 с.
9. Орлова Т. В. Історія сучасного світу (xv-xx століття) / Т. В. Орлова – К. : Вікар, 2007. – 552 с.
10. Русова С. Дошкільне виховання / С. Русова // Вибрані педагогічні твори – К.: Освіта, 1996. – 316 с.
11. Семчук С. І. Становлення особистості дитини в умовах сучасного інформаційного простору / С. І. Семчук // Наука і вища освіта. – Запоріжжя : КПУ, 2007. – С. 305 – 310.
12. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа. 1988. – 87 с.
13. Шпотій Т. Гуманістичний підхід до формування ціннісних орієнтацій особистості / Т Шпотій // Соціальний педагог. – 2008. – №24. – С. 17 – 2.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bekh, I. D. (1997). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osbystosti [Spiritual values in a personality's development]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 1, 124 – 129 [in Ukrainian].

2. Bekh, I. D. (2001). Formuvannia u dytyny pochuttia tsinnosti inshoi liudyny [Forming child's feeling of another personality's values]. *Pedahohika tolerantnosti – Tolerance pedagogy*, 2(16), 16 – 21 [in Ukrainian].
3. Erasov, B. S. (1997). *Sotsialnaya kulturologiya [Social cultorology]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
4. Zdravomyslov, A. G. (1986). *Potrebnosti, interesy, tsennosti [Needs, interests, values]*. Moscow: Poliizdat [in Russian].
5. Kagan, M. S. (1988). *Mir obshcheniya: problemy mezhsobeknykh otnosheniy [The world of communication: problems of interpersonal relationships]*. Moscow: Politizdat [in Russian].
6. Maslou, A. (1999). *Novye rubezhy chelovecheskooy prirody [New frontiers of human nature]*. Moscow: Smysl [in Russian].
7. Mironenko, V. V. (1997). *Khrestomatiya po psikhologii [Reader in Psychology]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
8. Oksa, M. M. Formuvannia tsinnisnykh oriientatsii maibunoho vchytelia u protsesi vyvchennia zahalno-pedahohichnykh dystsyplin [Developing future teacher's value orientations in the process of studying pedagogical disciplines]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity – Problems of modern pedagogical education*, 5 [in Ukrainian].
9. Orlova, T. V. (2007). *Istoriia suchasnoho svitu (xv-xx stolittia) [History of the modern world (xv-xx centuries)]*. Kyiv: Vikar [in Ukrainian].
10. Rusova, S. (1996). *Doshkilne vykhovannia [Preschool upbringing]*. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
11. Semchuk, S. I. (2007). Stanovlennia osobystosti dytyny v umovakh suchasnoho informatsiinoho prostory [Developing the child's personality in the modern information space]. *Nauka i vyshcha osvita – science and higher education*, 305 – 310 [in Ukrainian].
12. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). *Sertse viddaiu ditiam [I give my heart to children]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].